

بازتاب انقلاب اسلامی ایران بر شیعیان یمن

رضا شکرزاده چهاربرج^۱

احسان جعفری فر^۲

چکیده

انقلاب اسلامی ایران، مانند بسیاری از انقلاب‌های دیگر، پیامدهای داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی داشته است. از جمله پیامدهای فراملی انقلاب اسلامی این بود که توانست روح تازه‌ای را در کالبد مسلمانان جهان بدمد و به احیای اسلام سیاسی کمک کند. عواملی چون نزدیکی فرهنگی و مذهبی در تسریع گسترش ارزش‌های انقلاب اسلامی ایران به عنوان یک مؤلفه مهم تلقی می‌شوند. از همین رو، از کشورهایی که بازتاب انقلاب اسلامی در آن مشاهده شد کشور یمن بود. شیعیان یمن با الهام از انقلاب اسلامی ایران در کشور یمن بسیار فعال و در عرصه اجتماعی و سیاسی به عنوان یک نیروی موثر ظاهر شده‌اند. این مقاله گردآوری شده به روش تحلیلی توصیفی در تلاش است تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر جنبش‌های شیعی یمن و بازتاب آن در داخل کشور و منطقه به‌ویژه سیاست عربستان در قبال یمن را مورد بررسی قرار بدهد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که با وقوع انقلاب اسلامی ایران روح تازه‌ای بر جنبش‌های شیعی یمن دمیده شد و آن‌ها با الگوبرداری از پیروزی انقلاب اسلامی ایران و پیروی از ارزش‌های انقلاب اسلامی بر ژئوپلیتیک شیعیان افزوده‌اند. از همین رو، نگرانی‌هایی نیز از سوی برخی کشورهای منطقه بویژه عربستان از تأثیر انقلاب اسلامی بر یمن باعث شده است تا این کشور به دخالت در امور داخلی یمن به صورت نرم و سخت مبادرت ورزد.

واژه‌گان کلیدی: یمن، جمهوری اسلامی ایران، نظریه پخش، شیعه، جهان اسلام.

shokrzadehreza@uut.ac.ir

۱- استادیار معارف اسلامی دانشگاه صنعتی ارومیه، ارومیه، ایران.

Ehsan_jafari_far@yahoo.com (نویسنده مسئول) ۲- کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل دانشگاه مفید، قم، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۵/۲۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۲/۲۸

مقدمه

به دنبال پیروزی انقلاب اسلامی در ایران روح امید تازه‌ای بر مسلمانان جهان و به‌ویژه شیعیان دمیده شد. این انقلاب از یک طرف به‌نظام مستبد و وابسته شاهنشاهی ایران پایان داد و به‌جای نظام پادشاهی نظام جمهوری را جایگزین کرد که با تفاوت محتوایی با دموکراسی غربی دارای روح اسلامی است؛ بنابراین آرمان‌های متعالی این انقلاب در پی گفتمان‌هایی از جمله، برقراری حکومت جهانی اسلام، نفی سلطه و سلطه‌جویی، حمایت از مستضعفان و نهضت‌های آزادی‌بخش، تبلیغ دین، مبارزه با استکبار، مردم‌سالاری دینی توانست مورد توجه بسیاری از ملت‌ها بویژه جهان اسلام واقع شود. رویکرد ایدئولوژیکی انقلاب اسلامی ایران به‌تبع برای جهان غرب و برخی کشورهای اسلامی منطقه که در آن‌ها نظام استبدادی برقرار است کاملاً غیر منتظره و غیر قابل قبول بود. از همین رو، روایت پویا از اسلام سیاسی و نقش اسلام و مسلمانان در عرصه‌های مختلف اجتماعی و تعیین سرنوشت مورد تأیید انقلاب نگرانی‌های بسیاری برای آنها برانگیخت. این انقلاب می‌توانست جریان‌های محافظه‌کار اسلامی را به جریان‌های انقلابی تبدیل کرده و به ایجاد موج بیداری اسلامی منجر سازد. یمن جز کشورهای است که پیروزی انقلاب اسلامی ایران، جرقه امید و بیداری اسلامی را در میان شیعیان از جمله زیدی‌ها و جنبش الحوثی‌های این کشور زد. شهید حسین الحوثی، رهبر این جنبش، با تأثیرپذیری از پیروزی انقلاب اسلامی، آشنایی با شخصیت و اندیشه‌های رهبر انقلاب هسته مقاومت اسلامی را در کشور یمن پایه‌گذاری کرد. از همین رو استقبال از انقلاب اسلامی ایران در یمن باعث شد تا نیروهای شیعی بیش‌ازپیش فعال شده و در مقابل نیز عده‌ای منافع و بقای خود را در تهدید ببینید. به‌هرحال، تحت تأثیر انقلاب اسلامی ایران جنبش‌های شیعی دیگر موضع محافظه‌کارانه پیشین خود را ندارند و بر تحولات آتی یمن بسیار تأثیرگذار شده و خواهند بود. نگرانی‌هایی که در خارج از یمن و از سوی کشورهایی چون عربستان در منطقه به خاطر این تحولات درونی یمن ظاهر شده در نهایت باعث شده است که برای مقابله سخت و نرم بانفوذ شیعیان طرفدار ایران در یمن و

قدرت‌یابی آن‌ها دست به اقدامات متعدد سخت و نرم بزند. این مقاله گردآوری شده به روش تحلیلی و توصیفی به این پرسش می‌پردازد که بازتاب انقلاب اسلامی ایران بر شیعیان یمن چه بوده است؟ و در پاسخ به این پرسش این فرضیه مطرح شده است که با وقوع انقلاب اسلامی ایران و گسترش ارزش‌های آن گروه‌های شیعی یمن با تأسی از انقلاب اسلامی ایران تبدیل به جریان انقلابی و فعال شده که موجب تغییر توازن قدرت منطقه‌ای جدید به نفع شیعیان و ایجاد ساختار قدرت نوین منطقه‌ای و در نتیجه تقابلهایی از سوی کشورهای منطقه به‌ویژه عربستان شده است.

چارچوب نظری

برای مطالعه و تبیین بازتاب انقلاب اسلامی ایران بر محیط پیرامون و نظام بین‌المللی دیدگاه‌ها و نظریه‌های متعددی بیان شده است که در این میان می‌توان گفت نظریه پخش یا اشاعه از ظرفیت‌های بالایی جهت بررسی تأثیرات انقلاب اسلامی ایران برخوردار است. با توجه به این که انقلاب اسلامی ایران مقوله‌ای فرهنگی است آموزه‌های آن به سرعت در محیط منطقه‌ای و جهانی پخش می‌شود. در این نظریه، پخش عبارت است از فرایندی که طبق آن یک امر فرهنگی، یک نهاد و یا یک اختراع که مشخصه‌ی یک جامعه است، در یک جامعه‌ای دیگر مورد پذیرش قرار می‌گیرد. در جغرافیای کاربردی، نظریه پخش به دو بخش کاملاً مشخص تقسیم می‌شود که بیانگر ماهیت پخش در فضای جغرافیایی و مشتمل بر انواع پخش است. نظریه‌ی پخش، ابتدا در سال ۱۹۵۳ میلادی، توسط هاگراسترن^۱، جغرافی‌دان سوئدی در دانشگاه لاند منتشر گردید و برای اولین بار، او با کمک همکاران خود، نظریه‌ی پخش را در زمینه‌ی گسترش نوآوری‌ها و پدیده‌های کشاورزی به کار گرفت. هرچند خاستگاه اولیه این نظریه در رشته جغرافیای انسانی است، اما رشته‌های علوم سیاسی و روابط بین‌الملل نیز از آن بهره برده‌اند (نظری و یوسف زهی، ۱۳۹۵: ۳۹). چهار

¹ Hager strand

مؤلفه‌ی نظریه پخش عبارت است از: مبدا پخش، مقصد و محیط پخش، موضوع پخش، زمان و مسیر حرکت پخش.

بدین ترتیب، در تطبیق بازتاب انقلاب اسلامی ایران بر یمن در چارچوب مؤلفه‌های نظریه پخش می‌توان بیان کرد که:

مبدأ و مقصد پخش: انقلاب اسلامی خود مبدأ پخش بوده، از طریق ایجاد کانون‌های پخش ثانویه، به بازتولید و رشد گفتمان‌های بدیل نیز منجر شده است به‌ویژه به، در دهه سوم انقلاب، با گذر زمان و اشباع پیام‌های انقلاب اسلامی در منطقه، به تدریج این پخش به‌جای تک مرکزی به چندمرکزی تغییر وضعیت می‌دهد (معین‌آبادی و سبزی، ۱۳۹۴: ۵۱).

موضوع پخش: موضوع پخش انقلاب اسلامی طیف متنوع و وسیعی از انواع تأثیرات را تشکیل می‌دهد: لباس و پوشاک اسلامی و مناسب با فرهنگ بومی (چون چفیه)، حضور بیشتر در مساجد و رونق‌گیری مساجد از جوانان؛ حرکات سیاسی در مساجد؛ تغییر محتوای سخنرانی‌های مذهبی؛ تأسیس سازمان‌های مذهبی و مبارزه؛ فعال شدن سازمان‌های قبلی؛ جدی شدن موضوع دین در جامعه؛ الهام‌گیری از تاکتیک‌های مبارزاتی انقلاب اسلامی؛ بیان مطالبات اجرایی شریعت اسلامی و احترام به شعائر مذهبی؛ بیداری اسلامی و اعتمادبه‌نفس سیاسی؛ ترویج و شیوع ایده مبارزه با اسرائیل؛ ایجاد دولت اسلامی و غیره است که شاید برای این همه بتوان یک نام برگزید «آن و اسلام سیاسی» است (پیشین، ۵۳-۵۲).

زمان پخش: شروع زمان پخش از زمان وقوع انقلاب اسلامی ایران است که به لحظه شرایط زمانی و با گسترش جنگ داخلی در یمن و حضور زیدی‌ها در ساختار قدرت یمن موجب گسترش ارزشهای انقلاب اسلامی در سایه روابط ایران و یمن شده است.

مقصد و محیط: با توجه به تأثیرگذاری انقلاب اسلامی ایران میتوان مناسب‌ترین محیط پخش ارزش‌های انقلاب اسلامی را در جوامع اسلامی به‌ویژه جوامع دارای شیعیان

دانست. از همین رو یمن می‌تواند یک مقصد مناسب برای دریافت ارزش‌های انقلاب اسلامی ایران می‌تواند باشد.

روابط ایران و یمن

روابط جمهوری اسلامی ایران و یمن در طول ۴۰ سال گذشته همواره تابعی از متغیرهای منطقه‌ای و بین‌المللی بوده است. تا پیش از پیروزی انقلاب اسلامی، دو کشور یمن شمالی و جنوبی در سیاست خارجی ایران تعریف و جایگاه مشخصی نداشتند؛ به‌ویژه آنکه یمن جنوبی از جمله متحدان اتحاد شوروی بود و این شرایط سبب شد تا حضور نظامی اتحاد شوروی در دریای سرخ و دریای عمان و تسلط بر تنگه استراتژیک باب‌المندب فراهم شود و رفت‌وآمد کشتی‌های نظامی و تجاری غرب در این حوزه‌ها نیز مختل شوند که بخشی از دغدغه‌های منطقه‌ای ایران در آن دوره بود؛ بنابراین، سیاست خارجی تهران در دوره پهلوی دوم در قبال یمن جنوبی نگاهی همراه با نگرانی بود. در آن زمان ایران به نیابت از آمریکا و غرب بخشی از نیروهای نظامی خود را برای دفاع از پادشاهی عمان در ظفار مستقر کرد (irdiplomacy, 1393). پس از پیروزی انقلاب اسلامی شاهد جایجایی در جهت‌گیری سیاست خارجی یمن شمالی و جنوبی نسبت به ایران هستیم. یمن شمالی جز اولین کشورهایی بود که در ۲۵ بهمن ۱۳۵۷ جمهوری اسلامی ایران را به رسمیت شناخت، اما با آغاز جنگ تحمیلی، یمن شمالی به رهبری «علی عبدالله صالح» تحت تأثیر موضع‌گیری‌های شورای همکاری خلیج فارس قرار گرفت و از تهاجم رژیم بعث عراق به ایران نیز حمایت می‌کرد. یمن شمالی که در ابتدا خود را طرفدار انقلاب ایران نشان داده بود در جریان جنگ تحمیلی حتی سربازانی را جهت کمک به رژیم بعث عراق به جبهه فرستاد. درحالی‌که یمن جنوبی به رهبری «علی ناصر محمد» از تهران پشتیبانی می‌کرد. از سوی دیگر دولت یمن جنوبی پس از وقوع انقلاب برای نشان دادن حسن نیت خود، یک

خلبان اسیر ایرانی را که از سال ۱۹۶۷ به علت سقوط هواپیمایش در مرز ظفار دستگیر شده بود را با میانجی‌گری جبهه آزادی‌بخش خلق عمان آزاد کرد (امیر دهی، ۱۳۸۹: ۱۲۷).

درگیری ایران در جنگ با عراق نتوانست مانعی برای نفوذ گفتمان انقلاب اسلامی بر گروه‌هایی چون حوثی‌های یمن شود که جریان فکری‌شان متأثر از انقلاب ایران است. سید حسین الحوثی سردمدار این جریان در سخنرانی‌های خود در زمان حیاتش مدام بر برائت از مشرکین، روز قدس، لزوم مبارزه با استکبار و مبارزه با رژیم صهیونیستی سخن می‌گفت؛ اما نقطه اوج توجه‌ها زمانی بود هنگامی بود که حوثی‌ها (گروه شیعه زیدی) کنترل یمن را در سال ۲۰۱۵ در دست گرفتند و عبدربه منصور هادی رئیس‌جمهور تحت حمایت غرب در صنعا مجبور به استعفا و فرار از پایتخت شد. بسیاری معتقد بودند که با این تحول داخلی یمن یکی دیگر از کشورهای عرب تحت کنترل ایران درآمده است؛ اما در این اظهار که از افزایش نفوذ ایران در منطقه که بیشتر از سوی کشورهای عرب حاشیه خلیج فارس مطرح می‌شود، نقش جمهوری اسلامی ایران در تحولات یمن احتمالاً به صورت یک تهدید دیده می‌شود (موسوی و باقری فر، ۱۳۹۴: ۲۲۶).

جنبش‌های شیعی یمن

امروزه سازمان‌ها، مؤسسات، مدارس، گروه‌ها و جنبش‌های شیعی متعددی در یمن وجود دارند که از جمله آن‌ها میتوان به موارد زیر اشاره کرد: رابطه الشیعه جعفریه فی الیمن، المجمع الاسلامی الیمنی الشیعی، مؤسسه علمی - فرهنگی بدر، مؤسسه الرسالیه، مؤسسه الامام زید بن علی الثقافیه، رابطه علماء الیمن، مؤسسه البینه الاجتماعیه الثقافیه، مدارس الجعفریه در عدن، مؤسسه دار الزهراء علیها السلام للعالم الثقافی، مدارس الجعفریه در عدن، جمعیت عبدالله رضیع، دار احباب اهل‌البیت علیهم السلام (در تعز) (عباسی و گلچین، ۱۳۹۴: ۸۷).

جنبش انصار الله که تحت رهبری حوثی‌ها قرار دارد، از جنبش‌های مردمی یمن است که از نفوذ اجتماعی گسترده‌ای در جامعه یمن، به‌ویژه در نواحی شمالی برخوردار است. حوثی‌ها از خاندان مشهور و صاحب نفوذ زیدی شمال یمن هستند که از اوایل قرن حاضر میلادی ابتدا به فعالیت‌های سیاسی و سپس نظامی روی آوردند و بارها با نیروهای دولتی که از سوی عربستان حمایت می‌شدند، به نبرد برخاستند و حتی در سال ۲۰۱۰ در جنگی که ششمین جنگ آنان به شمار می‌رفت، با ارتش عربستان درگیر شده و ضربات سنگینی به آن وارد کردند. فعالیت‌های بلندمدت سیاسی و تجربه جنگهای متعدد، انصار الله را به یک جنبش قدرتمند سیاسی و نظامی تبدیل کرده است؛ به‌ویژه که این جنبش با فراتر رفتن از اختلاف‌های فرقه‌ای و قبیله‌ای و حمایت از دولت وحدت ملی و رویه‌های دموکراتیک، توانسته حمایت بخش زیادی از مردم جنوب را نیز به دست آورد (حسینی زاده و همکاران، ۱۳۹۶:۱۳۱).

بازتاب انقلاب اسلامی ایران بر یمن

عنصر اصلی هدایت‌کننده رفتار سیاست خارجی ایران ارش‌ها و هنجارهای اسلامی است که از آن به عنوان ایدئولوژی اسلامی یاد می‌شود و از مؤلفه‌های هویتی بسیار مهم ایران در سیاست خارجی محسوب می‌شود. ایران پس از انقلاب اسلامی متأثر از وضعیت دنیای اسلام که نزدیک به دو قرن تحت استعمار قرار داشت، پرچم‌دار اتحاد مسلمین و ایجاد امت واحد اسلامی شد و در این راستا ایده صدور انقلاب در سال‌های نخست استقرار حکومت اسلامی در ایران شکل گرفت و از آنجا که در بطن نظریه اسلام شیعی پذیرفتن وضع موجود و تغییر آن نهفته است، ویژگی اسلام شیعی نقش‌هایی را بر عهده دولت قرار داده است که حمایت از این جنبش‌ها به دلیل مقبولیت جنبش‌ها نزد ملت‌ها، به عنوان ابزار چانه‌زنی برای جمهوری اسلامی ایران تلقی می‌شود (ذوالقدر و هاشمی، ۱۳۹۵:۱۳۶) انقلاب اسلامی ایران توانسته است بازتاب‌های فرهنگی، ایدئولوژیکی بر شیعیان یمن داشته باشد که در ادامه به بررسی آن‌ها پرداخته خواهد شد.

۱- بازتاب فرهنگی انقلاب اسلامی ایران بر یمن

در بیان زمینه‌های تأثیرگذاری انقلاب اسلامی ایران می‌بایست به جنبه فرهنگی خیزش انصار الله توجه کرد که در سه محور قابل بررسی است؛ نخست، شیعی بودن و حضور مبانی شیعه در آن؛ دوم، نقد وضعیت موجود به‌ویژه اعتراض به فعالیت‌های سکولار دولت یمن جهت مهیا کردن شرایط برای فعالیت وهابیان و دخالت‌های گاه‌وبیگاه عربستان و آمریکا در امور یمن؛ سوم، ترویج افکار امام خمینی و انقلاب اسلامی ایران در زمینه‌هایی چون مبارزه با آمریکا و اسرائیل دانست (تلاشان، ۱۳۹۱: ۱۸). بدون شک، وقوع انقلاب اسلامی ایران باعث شد که روح تازه‌ای در کالبد شیعیان یمن که عمدتاً زیدی بودند، دمیده شود. عصام العمداد، یکی از مفتیان پیشین وهابیت که به تشیع گرویده است می‌گوید: «اگر انقلاب اسلامی ایران به وقوع نپیوسته بود، مذهب زیدی در یمن از بین می‌رفت...». بدین ترتیب میتوان افزود که با وقوع انقلاب اسلامی نه تنها موجب بازگشت حیات دوباره به زیدیه شد، بلکه سبب شد که اصول جهادی موجود در فرهنگ مذهبی یمنی‌ها پررنگ‌تر از گذشته نمود یابد و جنبش الحوثی از دل گروه‌های شیعی این کشور به یکی از مهم‌ترین نیروهای سیاسی-مذهبی یمن تبدیل شود. یکی از افراد تأثیرگذار یمن که تحت تأثیر افکار و شخصیت امام خمینی (ره) قرار گرفت، سید حسین الحوثی بود که بعدها رهبری حوثی‌ها را بر عهده گرفت. بر طبق نظریه پخش می‌توان گفت که با توجه به نزدیکی فرهنگی و تاریخی ایران و یمن، زمینه‌های مساعدی برای حضور و نفوذ جمهوری اسلامی ایران در این کشور را فراهم کرده است (آل سید غفور و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۵۳). این قرابت می‌تواند شامل: اسلامی بودن یمن و جمهوری اسلامی ایران، وجود شیعیان در ایران و یمن، زمینه‌های ارتباط فرهنگی و مذهبی میان نخبگان، فقها و مردم ایران و یمن و همچنین پیشینه تاریخی ظلم و مظلومیت مردم و دور ماندن شیعیان از صحنه‌ی واقعی سیاست را برشمرد. از این رو، وجود زمینه‌های فرهنگی و مذهبی بین ایران و یمن از مهم‌ترین عوامل فزاینده تأثیر گفتمان انقلاب اسلامی مردم یمن محسوب می‌شود که در ابعاد دیگر فرهنگی می‌تواند بروز

کند. برای مثال از دیگر فعالیت‌های سمبلیک در یمن که تحت تأثیر انقلاب اسلامی ایران بوده، تغییر و تحول در مراسم مذهبی است. جامعه شیعی زیدی به تدریج تحت تأثیر برخی از مراسم‌های شیعیان دوازده امامی همانند عزاداری روز عاشورا و دعای کمیل قرار گرفته است. این مراسم‌ها تا پیش از انقلاب ایران در میان زیدی‌ها مرسوم نبود ولی در حال حاضر تعداد زیادی از شیعیان زیدی روش ایرانیان و شیعیان عراق را در پیش گرفته‌اند. آن‌ها اکنون روز عاشورا عزاداری می‌کنند و گرایش عمیقی به خواندن دعای کمیل و مفاتیح‌الجنان دارند (میراحمدی و احمدوند، ۱۳۹۴: ۱۵۹).

حضور زیدی‌ها در ساختار سیاسی یمن می‌تواند دیدگاه پیشین سیاست خارجی یمن را نسبت به جمهوری اسلامی ایران تغییر و در نهایت، تعدیل کند. علاوه بر این، غالب شهروندان یمنی به جمهوری اسلامی ایران علاقمند بوده و حمایت عمومی از جنبش انصارالله و شیعیان الحوثی نیز حکایت از صدور انقلاب اسلامی به این حوزه ژئوپلیتیک دارد، هر چند حمایت تهران همواره جنبه معنوی داشته است. برای نمونه تا پیش از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، هیچ حسینیه‌ای برای شیعیان در یمن وجود نداشت، اما در سالهای اخیر شماری حسینیه در مناطق مختلف یمن ساخته شد و شیعیان، مساجد و اماکن مخصوص خود را گسترش داده‌اند (شمسینی غیاث‌وند و احمدوند، ۱۳۹۴: ۲۸). امروزه در یمن کتاب اربعین امام خمینی چنان جایگاه برجسته‌ای دارد که در کنار کتاب‌هایی چون نهج‌البلاغه و صحیفه سجادیه مورد توجه زیدیان قرار گرفته است. علاوه بر این امروزه در مؤسسات فرهنگی این جنبش درسی به نام «تجارب فرهنگی انقلاب ایران» تدریس می‌شود (میراحمدی و احمدوند، ۱۳۹۴: ۱۵۹). یحیی محمد فعال سیاسی یمن و عضو جنبش انصارالله این کشور در گفت‌وگو با خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا) در خصوص تأثیر اندیشه امام خمینی (ره) بر انقلاب یمن می‌گوید که کافی است که بگویم حرکت و جنبش انقلابی یمن، با الهام از اندیشه امام خمینی (ره) آغاز شده و خواست اصلی انقلابیون اجرای عدالت و دمکراسی در کشور، کوتاه کردن دست قدرت‌های جهانی از یمن و حفظ

استقلال است. او می‌افزاید که انقلاب یمن و پیروزی که انقلابیون کسب کردند با الگوگیری و پیروی از انقلاب اسلامی ایران محقق شد و انقلاب یمن قدم به قدم از انقلاب اسلامی ایران متأثر و خط‌مشی انقلاب ایران را پی گرفته است (موسوی و باقری فر، ۱۳۹۴: ۲۲۳). علی عبدالله صالح که به تبعیض علیه شیعیان شمال و قبایل جنوب متهم بود با وقوع بهار عربی دچار چالش و بی‌ثباتی شد. در واقع، بعد از ۲۰۱۱ طرفداران احیای تفکر زیدیه و امامیه در یمن با تأسی از انقلاب اسلامی بسیار فعال شدند. آن‌ها به انحاء گوناگون سعی دارند مذهب امامیه و زیدیه را در این کشور گسترش دهند. محمد منصور یکی از رهبران زیدیها، میگوید: «اگر انقلاب اسلامی نبود، زیدی‌ها از بین رفته بودند، چون به‌رحال، دولت شیعه آمده، ما هم خود شیعه هستیم. با آمدن یک دولت شیعه، ما دوباره زنده شدیم و دوباره به تشیع خود امیدوار شدیم. اگر انقلاب اسلامی نبود، اکنون یک زیدی هم در یمن نبود. خوشبختانه بیشتر آن‌هایی که موجب گسترش مذهب دوازده امامی در یمن شده‌اند، همین زیدی‌ها بوده‌اند. بیشتر کسانی که به عنوان مبلغ به یمن رفتند نه تنها حمایت شدند، بلکه به آن‌ها اجازه دادند که مدرسه بسازند و تبلیغ کنند، حتی اجازه دادند فرزندان‌شان هم شیعه شوند» (عباسی و گلچین، ۱۳۹۴: ۸۵).

در همین راستا، از منظر رهبر انقلاب اسلامی، حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، از ویژگی‌های بیداری اسلامی الهام گرفتن از انقلاب و جمهوری اسلامی ایران است. از نظر ایشان از ملاک‌ها و شاخص‌های اصلی این جنبش‌ها اسلامی بودن و پیوند عمیق آن‌ها با مفاهیم دین مبین اسلام، حرکت اصیل مردمی و توده‌وار بودن و همچنین ماهیت ضد استکباری و در وضعیت کنونی ضدآمریکایی و جنبه ضد صهیونیستی آن‌ها است (خواجه سروی و شهرکی، ۱۳۹۱: ۱۹۱). از این رو، یمن را باید در زمره کشورهای دانست که به دلیل وجود مبانی دینی و اعتقادی مشترک با جمهوری اسلامی ایران، پیوندهای تاریخی و فرهنگی آن؛ همچنین قرار گرفتن در ژئوپلیتیک بیداری اسلامی، از اهمیت قابل ملاحظه‌ای جهت حفظ نفوذ ایران در منطقه و تداوم ارزش‌های انقلاب اسلامی برخوردار است. این در

حالی است که از سوی دیگر تنها محور کارآمد به منظور مقابله بانظم منطقه‌ای که توسط آمریکا ایجاد شده است، محور مقاومت اسلامی می‌باشد و این گزاره نیز به تناوب از سوی مسئولان ایران و یمن مورد تأکید قرار گرفته است. مهمتر آن که پیوند ارزش‌های ایران و یمن به ایجاد نگرانی ناشی از وجود دشمن مشترک منجر شده است که زمینه نزدیکی دو طرف را به‌ویژه در ابعاد امنیتی و دفاعی فراهم می‌نماید (رستمی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۵-۲۴). بعلاوه، یمن در جنوب غرب آسیا به دلیل موقعیت استراتژیک جغرافیایی که دارد به عنوان پل جنوب غرب آسیا و آفریقا یاد می‌شود (جهان تیغ و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۴۶) و میتواند به گسترش ارزش‌های انقلاب اسلامی منجر شود.

۲- بازتاب ایدئولوژیکی انقلاب اسلامی ایران بر یمن

وقوع حادثه ۱۱ سپتامبر در سال ۲۰۰۱ و اعلام جنگ علیه تروریست باعث شد که دولت یمن به مهم‌ترین هم‌پیمان آمریکا در این جنگ تبدیل شود. پیوستن دولت یمن به آمریکا در مبارزه با تروریسم موجب افزایش حضور نیروهای نظامی و امنیتی آمریکایی در یمن و طی سفر مخفیانه هیئت‌های اسرائیلی به صنعا گردید. این امر اعتراض حسین حوثی رادر برداشت. در سال ۲۰۰۲ خواستار تحریم کالاهای آمریکایی و اسرائیلی شد و شعار مرگ بر آمریکا، مرگ بر اسرائیل و نفرین بر یهود و پیروز باد اسلام را به عنوان شعار رسمی شیعیان صعده اعلام نمود. اعتراض الحوثی را بسیاری از مردم یمن لیک گفتند و گروهی از جوانان شیعه گروه الشباب المومن را برای مبارزه با آمریکا و اسرائیل و م‌پیمانی دولت یمن با آن ایجاد نمودند (موسوی و باقر فر، ۱۳۹۴: ۲۱۸). در واقع، یکی از نمودهای بازتاب‌های ایدئولوژیکی انقلاب اسلامی را می‌توان در شعارهای حوثی‌ها مشاهده کرد: شعار چهاربندی که توسط جوانان در حین سخنرانی‌های سید حسین الحوثی تکرار می‌شود: الموت لآمریکا، الموت لاسرائیل، اللعنة علی اليهود، النصر الاسلام. (وقوفی و همکاران، ۱۳۹۷: ۹۱). از ابعاد دیگر و برجسته ایدئولوژیکی انقلاب اسلامی ایران آزادگی انسان است که در عبودیت او در برابر خدا و اطاعت اوامر الهی متجلی می‌شود، یعنی موجودات جهان با نظامی

هماهنگ به یک «سو» و به طرف یک مرکز تکامل می‌یابند از این منظر انقلاب اسلامی منطبق بر جهان بینی توحیدی است (قاسمیان، ۱۳۹۴: ۱۸۵-۱۸۴). از سوی دیگر توجه به زندگی دنیوی و اخروی و به کمال رساندن انسان به عنوان رسالت یک حکومت دینی باعث شد که با وقوع انقلاب اسلامی ایران به جای نظام پادشاهی، نظام جمهوری اسلامی بر ایران حاکم شود. شیعیان الحوثی نیز تمامیت خواه نبوده و خواهان مشارکت دموکراتیک در حکومت می‌باشند. بنابراین، شکل‌گیری یک حکومت دموکراتیک خواسته اصلی انقلابیون یمن است، این نگاه باعث می‌شود که عده‌ای رویکرد شیعیان یمنی را منطبق با ایران و به تبع در جهت منافع و ارزش‌های انقلاب اسلامی ایران قلمداد کنند. به نظر برخی ایران می‌تواند با تدبیر مناسب و اتخاذ یک سیاست خارجی پویا، از این سرمایه اجتماعی در جهت رونق مدل انقلاب اسلامی در سایر کشورهای اسلامی به شکل بهینه استفاده نماید، هر چند در شرایط فعلی نیز نفوذ ایران در مقایسه با دیگر قدرت‌های بین‌المللی مقتدرانه‌تر به نظر می‌رسد (شمسینی غیاث وند و احمدوند، ۱۳۹۴: ۲۸). مفادی از قانون اساسی ایران عبارتند از: ۱- استقلال کشور؛ ۲- ظلم‌ستیزی و عدالت‌خواهی و طرد نظام سلطه در جهان و حمایت از مبارزه ی حق‌طلبانه‌ی مستضعفین؛ ۳- تعهد برادرانه نسبت به همه ی مسلمانان؛ ۴- ائتلاف و اتحاد ملل مسلمان و وحدت جهان اسلام و نیز دفاع از حقوق مسلمانان جهان؛ ۵- سعادت انسان در کل جامعه‌ی بشری؛ ۶- نفی هرگونه ستمگری و ستم‌کشی و نفی هرگونه سلطه‌گری و سلطه‌پذیری و عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر؛ ۷- طرد کامل استعمار و جلوگیری از نفوذ اجانب، حفظ تمامیت ارضی، نفی و اجتناب از پیمان‌های سلطه‌گری بیگانه بر منابع طبیعی، اقتصاد کشور، فرهنگ و ارتش؛ ۸- سعادت انسان در کل جامعه‌ی بشری (ناظمی اردکانی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۳-۲۲).

مقابله نرم و سخت بانفوذ انقلاب اسلامی ایران در یمن

از سال ۱۹۷۰ تاکنون عربستان در شکل‌دهی دولت و ساختار نیروهای مسلح و دستگاه‌های امنیتی یمن نقش چشمگیری داشته است که کالا مبتنی بر رویکردی و فرقه‌ای -طایفه‌ای بوده است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران دولت عربستان این رویکرد را با حساسیت و جدیت بیشتری دنبال کرده و اقدام به ترویج افکار وهابیت در مناطق شمالی یمن کرده است، به طوریکه بیش از ۴۰۰ مدرسه وهابی در مناطق صعده، صنعاء، تعز، لحج، این برپا کرده است (فضائلی، ۱۳۹۵: ۴۶). نزدیکی رژیم علی عبدالله صالح، رئیس‌جمهور سابق یمن به سعودی‌ها سبب گسترش حضور و نفوذ وهابیت به‌رغم جمعیت اندک شان در یمن به‌ویژه در پارلمان این کشور شده بود. این شرایط حتی مطلوب سنی‌های یمن نیست زیرا شافعی‌ها اکثریت جمعیت سنی یمن را تشکیل می‌دهند و مانند شیعیان از مخالفان سلفی‌ها به‌شمار می‌روند و برخی از گروه‌های شافعی یمن نیز در کنار حوثی‌ها به‌نبرد علیه دولت یمن پرداخته‌اند (ابوالحسن شیرازی، ۱۳۹۴: ۹۳). جنبش حوثی‌ها با تفسیر از مذهب زیدیه و در واکنش به گسترش اندیشه وهابیت در یمن شکل گرفت. شهید الحوثی در سال ۱۹۹۳ به پارلمان یمن راه یافت و به منظور مقابله با گسترش وهابیت و سلفی‌گری، حزب الشباب المومن را تأسیس کرد. تضاد و تقابل زیدی‌های یمن با سلفی‌گری و وهابی‌گری عربستان، نزدیکی یمن به وجود امامی دوازده شیعیان شیعه و اسماعیلی در عربستان، در نتیجه تعامل شیعیان و زیدی‌ها به عنوان خطری برای اقدامات عربستان محسوب می‌شود (علی پور و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۷).

گذشته از مقابله مذهبی، عربستان نقش مهمی در بی‌ثباتی این کشور با عملیات سخت و نیمه سخت نیز داشته است. مهم‌ترین اقدامات ائتلاف سعودی عبارت‌اند از: ائتلاف‌سازی نظامی و کسب حمایت سیاسی، محاصره اقتصادی و نظامی، بی‌اعتنایی به هنجارهای حقوقی و انسانی بین‌المللی، کسب حمایت سازمان‌ها و قدرت‌های بین‌المللی، جبهه‌بندی سیاسی و مذهبی، جنگ روانی و رسانه‌ای، تخریب زیرساخت‌های اقتصادی و دولتی، حمله نظامی و کشتار غیرنظامیان، مشروعیت‌زدایی از بازیگران مستقل و طرح دولت‌سازی

نوین (التیامی نیا و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۸۵). از این نظر، با اوج‌گیری بیداری اسلامی در منطقه غرب آسیا و تضعیف پایه‌های قدرت‌علی‌عبدالله صالح و اعتراضات شدید مردمی که وی مجبور به کناره‌گیری از قدرت عربستان این شرایط را نفع خود ندید. در یمن سید عبدالملک حوثی رهبر انصار الله جمع‌کننده از مردم که بسیاری از حوثی‌زیدی آنها هم نبودند را با خود همراه و وارد صنعا کرد و منصور هادی مجبور به فرار شد (وقوفی و همکاران، ۱۳۹۶: ۹۱). به نظر کارشناسان با تحولات یمن در سال ۲۰۱۵ همه معادلات در حال تغییر بوده و ژئوپلیتیک جدید خاورمیانه و رقابت‌های منطقه‌ای، اهداف جدیدی برای ریاض و تهران و قاهره و حتی ابوظبی رقم زد. وقتی عبدربه منصور هادی تصمیم گرفت که با کمک خارجی‌ها به قدرت بازگردد، عربستان در مقابل شورشیان مسلح زیدی از او حمایت کرد تا صنعا به «پایتخت چهارم» تبدیل نشود؛ پایتخت چهارم اصطلاحی کنایی با این معنا که ایران موفق شده است که بیروت، بغداد و دمشق را تصاحب کند و اگر حوثی‌ها موفق شوند در نتیجه صنعا چهارمین پایتختی خواهد بود که به زیر سلطه تهران در خواهد آمد. در سایه‌ی این هراس امارات که خودش را به عنوان دومین ستون ائتلاف کشورهای عربی به رهبری عربستان علیه حوثی‌ها می‌دانست، به واسطه اهداف توسعه‌گرایانه منحصر به فردش، به یک عملیات گسترده نظامی-سیاسی نیز در یمن دست زد (BBC, 2019).

به غیر از عربستان و امارات باید هراس از قدرت‌یابی شیعیان را در سیاست‌های حمایت‌گرایانه آمریکا از اقدامات این دو کشور در قبال یمن مشاهده کرد. آنتونی کوردزمن در خصوص سیاست آمریکا در یمن می‌نویسد: «پیوندهای روبه‌رشد میان شیعیان حوثی یمن و ایران تهدید دیگری را برای منافع عربستان و آمریکا ایجاد کرده است. این وضعیت به طور بالقوه می‌تواند به ایران این امکان را بدهد تا نیروی هوایی و دریایی خود را در یمن به کار گیرد و عمق استراتژیک خود را افزایش دهد و از آزادی عمل بیشتری برای ضربه زدن به منافع آمریکا و عربستان و ایجاد توازن منطقه‌ای بهره‌برد. این تهدید هنوز به نظر محدود

می‌رسد اما این نکته مهم است که یادآوری کنیم که سرزمین یمن و جزایر آن نقش مهمی را در امنیت گلوگاه و آبراه جهانی دیگر در انتهای جنوبی دریای سرخ به نام باب المندب یا دروازه اشک ایفا میکند» (التیامی نیا و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۹۱). موقعیت گسترش نفوذ جنبش انصار الله و شیعیان الحوثی در یمن و تسلط بیشتر بر تنگه راهبردی باب المندب، به عنوان یکی از مهم‌ترین مسیرهای انتقال انرژی در جهان و رگ حیاتی کشتیرانی در کانال سوئز، در کنار تسلط بر بندر الحدیده میتواند حاکمیت متحدان منطقه‌ای ایران را تقویت کرده و تردد دریایی از کانال سوئز و خلیج فارس را به کنترل درآورد که این موضوع چشم‌اندازی هشداردهنده برای طرفهای منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای است که از نفوذ فزاینده ایران در منطقه نگران هستند. از این زاویه، یک یمن آرام و همسو با جمهوری اسلامی ایران میتواند نقش به‌سزایی را در تأمین امنیت کشتی‌های نفتی ایران داشته باشد در مقابل، روی کار آمدن یک دولت غیرهمسو با ایران در یمن و عدم نقش‌آفرینی این کشور به عنوان یکی از اجزای محور مقاومت میتواند امنیت اسرائیل تضمین کند و همیشه تهدید علیه ایران را در نقاط استراتژیک به عنوان یک گزینه‌ی تضعیف در دست داشته باشد (رستمی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۷-۲۶).

رویکرد سیاست خارجی آمریکا در حمایت از اسرائیل نیز بر حمایت از تجاوز عربستان و امارات به یمن سایه افکنده است چراکه آمریکا به دنبال سیاست رفع تنش اسرائیل با عربستان و مقابله با تاثیر جنبش شیعی و مبارزه با اسرائیل است. باید توجه داشت که یمن تحت تاثیر سیاست ایران میتواند رفتار سیاست خارجی خود را در منطقه غیر همسو با منافع غرب فعال‌تر کند. سیاست خارجی ایران مبتنی بر نفی وابستگی به شرق و غرب و تقابل ایدئولوژیک و استراتژیک با غرب و اسرائیل است؛ اما سیاست خارجی عربستان مبتنی بر اتحاد با غرب قوام یافته است و طی یک فرآیند سیاسی مبتنی بر رفع تنش با اسرائیل و نهایتاً هم‌آوایی با اسرائیل است (سمیعی اصفهانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۴). بنابراین، می‌توان موضع جانب‌دارانه آمریکا از عربستان را در قبال یمن و با تاکید بر مقابله بانفوذ انقلاب اسلامی

ایران دریافت. رقابت ایدئولوژیکی میان ایران و عربستان حول محور موضوعی چون رقابت بر سر اصالت و مشروعیت اسلامی و موضع انفعالی یا فعال در قبال جهان اسلام است. همگرایی و تلقی این رقابت عمیق تاریخی و ایدئولوژیکی و همچنین رقابت بر سر منافع سیاسی و ژئواستراتژیک میان این دو کشور می‌تواند به خوبی گویای راهبرد امنیتی ایران و عربستان در یمن و در قبال سیاست‌های ایالات متحده و منطقه باشد (سمعی اصفهانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۸).

بر همین اساس، اهداف راهبردی تقابل با یمن در چارچوب ایجاد نظم منطقه‌ای مطلوب و مقابله بانفوذ انقلاب اسلامی ایران است که شامل:

الف- هدف ایدئولوژیکی: تضعیف فرهنگ اسلام سیاسی در منطقه که متاثر از انقلاب اسلامی ایران است. در این راستا هدف تضعیف محور مقاومت نیز است.

ب- هدف ژئوپلیتیکی: تسلط بر ژئوپلیتیک جنوب غرب آسیا به گونه‌ای که موقعیت راهبردی تنگه باب المندب از دسترس شیعیان خارج شود. همچنین تضمین امنیت اسرائیل از جمله اهدافی است که از طریق تسلط بر ژئوپلیتیک منطقه با تضعیف شیعیان مرتبط با ایران میسر میشود.

ج- هدف ژئواکونومیکی: یعنی کنترل و دسترسی به انرژی منطقه، ایجاد بازار سلاح برای جنگ علیه کشورهای که در راستای انقلاب اسلامی در تلاش برای هویت‌یابی هستند.

نتیجه‌گیری

یکی از عوامل مهم و تأثیرگذار بر روحیه مسلمین جهان به‌ویژه شیعیان، وقوع انقلاب اسلامی ایران است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران با توجه به تأثیرهای شگرفی که این انقلاب در بین مردم یمن، به‌ویژه شیعیان، بر جا گذاشت و موجب تغییر محاسبات منطقه‌ای و جهانی شد شاهد فعال شدن بسیاری از جنبش‌های شیعی هستیم که با الگوگیری از انقلاب اسلامی ایران پیا خواسته‌اند. بسیاری پیروزی انقلاب اسلامی را به منزله ارتقا جایگاه

ژئوپلیتیکی شیعه در جهان می‌دانند. اعتقاد به ارزش‌های اسلام سیاسی آن‌گونه که منجر به پیروزی و استقرار جمهوری اسلامی شد نشان داد که در سایه اسلام سیاسی می‌توان بسیاری از شیعیان که در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی به حاشیه کشیده شده‌اند را به میدان آورد. الهام گرفتن از آموزه‌های انقلاب اسلامی ایران به معنای تحول فکری، عقیدتی و عملی با ارزش‌های ناب است که می‌تواند به بیداری اسلامی و تقابل با ظلم و استکبار منجر شود. مسلمانان در پرتو پیروزی انقلاب اسلامی به این باور رسیدند که با استحکام نظام سیاسی و اجتماعی بر مبنای اسلام سیاسی می‌توان از زیر بار ستم‌رهایی یافت و نه تنها در عرصه داخلی بلکه در منطقه و جهان نیز به عنوان یک نیروی تعیین‌کننده ظاهر شد. از همین رو، یکی از مقاصد که آموزه‌های انقلاب اسلامی در آن ورود پیدا کرد و به سرعت رشد کرد کشور یمن بود. این کشور به لحاظ داشتن سابقه‌ی تاریخی، فرهنگی و اشتراکات مذهبی یکی از کانون‌های جذب ارزش‌های انقلاب اسلامی شد. بعلاوه در این کشور شیعیان به سبب فشارها و محدودیت‌هایی که از سوی سیاستمداران غرب‌گرا و ضد دمکراتیک اعمال می‌شد مجال حضور موثرتر در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی را آنچنان که باید نتوانسته بودند بدست آورند. در این میان یکی از افرادی که بسیار تحت تأثیر افکار و شخصیت امام خمینی (ره) قرار گرفته بود سید حسین الحوثی بود که بعدها رهبر جنبش حوثی‌ها شد. تأثیر انقلاب اسلامی بر حوثی‌ها از برگزاری مراسم‌های مذهبی به شیوه شیعیان ایران تا شعارهای مرگ بر آمریکا، مرگ بر اسرائیل، زنده باد اسلام مشاهده می‌شود. بعلاوه بعد از بهار عربی و کنار گذاشته شدن جریان طرفدار غرب شیعیان در صحنه‌ی سیاسی یمن حضور آن‌ها بسیار پررنگ‌تر دیده شد به طوری که نظریه‌پردازان در حوزه‌های امنیتی، اقتصادی و سیاسی معتقدند که با ارتقای جایگاه شیعیان در ساختار داخلی یمن از نظر ژئوپلیتیکی شیعیان در جایگاه بالاتری در منطقه غرب آسیا قرار گرفته‌اند. کسب این جایگاه به‌عنوان تهدیدی برای کشورهای منطقه و غرب تلقی شد. چراکه از یک سو به نفوذ انقلاب اسلامی ایران و گسترش ژئوپلیتیک شیعه منجر شد و از سوی دیگر موقعیت کشور یمن به سبب مجاورت با

تنگه باب‌المنذب، به عنوان یکی از مهم‌ترین نقاط استراتژیکی جهان، که در تسلط شیعیان طرفدار ایران قرار گرفته است به معنای تغییر توازن قدرت در منطقه و جهان است. از همین رو است که سیاست‌های تجاوزگرانه عربستان و امارات با پشتیبانی غرب طراحی شد تا به شکست نفوذ گفتمان انقلاب اسلامی ایران و کاهش نقش عوامل مذهبی، ایدئولوژیکی شیعه منجر شود.

- (۱) ابوالحسن شیرازی، حبیب‌اله (۱۳۹۳). «میزان سنجی تاثیر عنصر رقابت بر جنگ‌های نیابتی ایران و عربستان»، **فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام**، سال ۵، شماره ۱، صص ۱۰۲-۷۷.
- (۲) امیر دهی، علیرضا (۱۳۸۹). «یمن، از حاکمیت سیاسی تا روابط با جمهوری اسلامی ایران»، **فصل‌نامه اندیشه تقریب**، شماره ۲۳، تابستان.
- (۳) التیامی نیا، رضا؛ باقری دولت‌آبادی، علی؛ نیک فر، جاسب (۱۳۹۵). «بحران یمن: بررسی زمینه‌ها و اهداف مداخلات خارجی عربستان و امریکا»، **فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست**، سال پنجم، شماره ۱۸، پاییز، شماره پیاپی ۴۸، صص ۱۹۸-۱۷۱.
- (۴) جهان تیغ، رضا؛ فرجی زاد، عبدالرضا، سیاری، حبیب‌الله و سرور، رحیم (۱۳۹۵). «تحلیل ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی کشور یمن در تحولات سریع نظام بین‌الملل (پیچ تاریخی)»، **فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای**، سال ۶، شماره پیاپی ۲۳، پاییز، صص ۲۴۸-۲۳۷.
- (۵) حسینی زاده، سید محمدعلی؛ فرهادی، زینب؛ غفاری زاده، مهرشاد (۱۳۹۵). «جنگ یمن و القاعده شبه‌جزیره (۲۰۱۵-۲۰۱۶)»، **فصلنامه علوم سیاسی**، سال بیستم، شماره ۷۷، بهار، صص ۱۴۹-۱۲۹.
- (۶) خواجه سروی، غلامرضا؛ شهرکی، حامد (۱۳۹۱). «انقلاب اسلامی ایران و بیداری اسلامی در یمن با تاکید بر جنبش الحوثی»، **فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی**، سال اول، تابستان، صص ۲۲۰-۱۸۵.
- (۷) ذوالقدر، مالک؛ هاشمی، راضیه (۱۳۹۵). «کالبدشکافی ایران و عربستان به تحولات یمن (۲۰۱۶-۲۰۱۲)»، **فصلنامه مطالعات منافع ملی**، سال ۲، شماره ۶، صص ۱۴۱-۱۲۰.
- (۸) رستمی، فرزاد؛ لطفی، کامران، پیرمحمدی، سعید (۱۳۹۷)، **جنگ قدرتها در یمن و امنیت جمهوری اسلامی ایران**، **فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل**، سال یازدهم، شماره ۴۱، بهار، صص ۳۵-۹.
- (۹) سمیعی اصفهانی، علیرضا؛ محمدی عزیزآبادی، مهدی؛ نیک فر، جاسب (۱۳۹۴). «ژئوپلیتیک هویت و تاثیر آن بر راهبرد امنیتی ایران و عربستان در تحولات یمن»، **فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام**، سال پنجم، شماره دوم، تابستان، صص ۲۷-۱.

- ۱۰) شمسینی غیاث وند، حسن؛ احمدوند، مصطفی (۱۳۹۴). تاثیر دولت‌های منطقه‌ای بر تحولات سیاسی امنیتی یمن ۲۰۱۴-۲۰۱۵ (با تاکید بر عربستان و ایران)، **فصلنامه پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی**، سال ششم، شماره بیست و پنجم، زمستان، صص ۲۹-۱.
- ۱۱) عباسی، مجید؛ گلچین، سعید (۱۳۹۴). «انقلاب اسلامی ایران و ژئوپلیتیک تشیع در یمن: از هویت‌یابی تا بیداری»، **فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج**، سال هجدهم، شماره ۶۹، زمستان، صص ۱۰۲-۶۹.
- ۱۲) علی پور، علی؛ قیطاسی، سجاد؛ دارایی، مهدی (۱۳۹۷). «آینده پژوهی بحران یمن بر پایه سناریونویسی»، **فصلنامه آینده‌پژوهی دفاعی**، سال سوم، شماره ۸، بهار، صص ۷۱-۵۱.
- ۱۳) فضائی، مصطفی (۱۳۹۵). «مداخله‌نظامی در یمن از منظر حقوق بین‌الملل»، **فصلنامه مطالعات حقوق عمومی**، دوره ۴۶، شماره ۱، صص ۷۰-۴۱.
- ۱۴) معین‌آبادی، حسین؛ سبزی، روح‌الله (۱۳۹۴). «تحلیل بازتاب انقلاب اسلامی ایران در عراق بر اساس نظریه پخش»، **فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام**، سال چهارم، شماره (۱۳)، بهار ۱۳۹۴، صص ۶۹-۴۷.
- ۱۵) موسوی، سید محمد، موسوی؛ باقری فر، محسن (۱۳۹۴). «نظریه سازه‌انگاری و بازتاب انقلاب اسلامی ایران بر جنبش انصار الله و انقلاب یمن»، **پژوهش‌های انقلاب اسلامی**، سال ۴، شماره ۱۴، صص ۲۲۹-۲۰۷.
- ۱۶) میراحمدی، منصور؛ احمدوند، ولی محمد (۱۳۹۳-۹۴). «هویت و مبانی فکری جنبش انصار الله در یمن»، **اندیشه سیاسی در اسلام**، زمستان و بهار، شماره ۲ و ۳، صص ۱۶۵-۱۴۵.
- ۱۷) ناظمی اردکانی، مهدی؛ داودی؛ امامی، احمدعلی (۱۳۹۳)، «آرمان جهانی اسلام در اندیشه‌ی فرهنگی انقلاب اسلامی»، **فصل‌نامه پژوهش‌های راهبردی سیاست**، سال سوم، شماره ۹، تابستان، شماره پیاپی ۳۹، صص ۲۶-۹.
- ۱۸) نظری، علی‌اشرف و یوسف زهی، ناصر (۱۳۹۵). «نظریه‌ی پخش و بازتاب‌های انقلاب اسلامی ایران بر افغانستان»، **فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی**، شماره ۱۹، صص ۵۹-۳۵.

۱۹) وقوفی، امید؛ حاجیانی، ابراهیم و قاسمی، علی اصغر (۱۳۹۶). «تبیین عوامل و پیشران‌های کلیدی آینده یمن تا سال ۱۴۰۶»، فصلنامه آینده‌پژوهی دفاعی، سال دوم، شماره ۴، بهار، صص ۸۷-۱۰۷.

جنگ یمن از چهار زاویه؛ کی با کی و (20) BBC. (2019, August 13). Retrieved from <https://www.bbc.com/persian/world-features-49329550>: چرا می‌جنگد؟